

Når dyr lider

//

//]]]]> //]]>

Forrige uke satt mange med en klump i halsen og så på videoklipp fra norske pelsdyrfarmer. Det er tungt å møte blikkene til mink og rev med avspiste ører og åpne sår i trange og skitne bur. Men har vi egentlig grunn til å bekymre oss?

Av Ole Martin Moen, stipendiat i filosofi ved Universitetet i Oslo

Når [dyr lider](#), vekkes mange følelser – og ved siden av følelsene, reises mange spørsmål. Noen av spørsmålene er filosofiske, og de har fulgt oss gjennom filosofihistorien: Hva skjer når dyr lider? Hvordan oppfatter dyr smerte? Hvilke etiske forpliktelser, om noen, har vi overfor dyr?

Spørsmålet «hva skjer når dyr lider?» er i én forstand et naturvitenskapelig spørsmål. Det er et spørsmål om dyrs fysiologi og psykologi og tilhører derfor biologien. Spørsmålet har derimot også en filosofisk side. For uansett hvor mye biologisk kunnskap vi tilegner oss, uansett hvor mye vi observerer og dissekerer, ser dyrs bevissthet alltid ut til å ligge utenfor kunnskapens grenser.

Uansett hvor mye vi lærer om en rev i en pelsdyrfarm, ser vi aldri ut til å kunne besvare det kanskje mest sentrale spørsmålet: Hvordan oppleves verden for denne reven?

Dyr som maskiner

Mange filosofer har forsøkt å gi svar. Descartes mente at svaret er enkelt: Verden oppleves ikke som noe som helst for denne reven. Ifølge Descartes er ikke dyr bevisste; de er riktignok komplekse biologiske vesener med komplekse atferdsmønstre, men de er heller ikke mer enn det. De er *automata* – maskiner. Descartes inntok dette standpunktet på grunn av sitt overordnede syn på bevissthet. Ifølge Descartes er bevissthet radikalt annerledes enn alt annet i naturen. Bevissthet er alltid et uttrykk for en høyere, rasjonell, immateriell og evig sjel. Dyr ser ikke ut til å være besjelet på denne måten. Følgelig, konkluderte Descartes, kan ikke dyr være bevisste. Hvordan skulle deres fysiske kropper kunne frembringe bevissthet?

Det er fremdeles uklart hvordan en fysisk kropp kan frembringe bevissthet, men i dag det er likevel akseptert at dette skjer. Denne forklaringen synes i det minste enklere og mer plausibel enn at kroppene våre er knyttet til en immateriell sjel. Snarere enn å godta Descartes' «ovenfra-og-ned-bevissthet», der bevissthet er knyttet til en høyere og immateriell verden, godtar de fleste i dag en «nedenfra-og-opp-bevissthet», hvor bevisstheten er frembragt av den fysiske hjernen.

Det er få som nå mener at bevisstheten står utenfor og griper inn i naturen. De fleste forstår snarere bevisstheten som en del av naturen.

Et naturalistisk syn

En naturalistisk forståelse av bevissthet gir et endret syn på dyrs opplevelser. Dersom våre hjerner gir oss bevissthet, ser lite ut til å stå i veien for at dyrs hjerner kan gi dyr bevissthet. Med Darwin ble dette påtrengende klart. For det første viste evolusjonsteorien at vi står nærmere dyrene enn vi før hadde trodd. For det andre beskrev Darwin i *The Expression of the Emotions in Man and Animals* hvordan mennesker og dyr har overraskende like reaksjonsmønstre i møte med stress, frykt og smerte. Satt sammen med evolusjonsteorien tegner dette et overbevisende bilde.

//]]]]> //]]>

Det er usannsynlig at det i løpet av en relativt kort utviklingsperiode har vokst frem to mekanismer som gir identiske reaksjoner, men som likevel er grunnleggende forskjellige, ved at én er bevisst og en annen er ubevisst. Dette gir oss grunn til å tro at dyr er bevisste.

Selv om vi godtar at dyr er bevisste, er det likevel et åpent spørsmål hvor utviklingen av bevissthet – og dermed muligheten for å føle smerte – oppstår. Hvor utviklet må et dyr være før det er bevisst? Dyrevernsaktivisten og filosofen Peter Singer hevder at grensen går ved skalldyr. Den norske filosofen Olav Gjelsvik setter grensen høyere og stiller seg tvilende til om fisk er bevisste. Gjelsviks argument hviler på en overbevisning om at fisk antagelig ikke har ønsker, oppfatninger og språk – og at dette er en forutsetning for bevissthet. Hvorvidt argumentet er overbevisende avhenger av om ønsker, oppfatninger og språk, slik Gjelsvik antar, er en forutsetning for bevissthet – eller om det snarere er omvendt: At bevissthet er en forutsetning for ønsker, oppfatninger og språk.

Føler rev smerte?

Uansett hva vi mener om fisk, virker det ubestridelig at pattedyr som rev og mink er bevisste og kan føle smerte. De reagerer slik vi gjør og har både smertereseptorer og smertefibre, og de kan skille ut smertedempende stoffer.

//]]]]> //]]>

Selvsagt kan en skeptiker fremholde at vi fremdeles ikke *vet* at rev og mink føler smerte. Men hvor tungt veier en slik skeptisisme? Jeg tror ikke at den veier stort tyngre enn en skeptisisme overfor at andre mennesker føler smerte. Andre menneskers smerte ligger også utenfor hva vi selv kan erfare. Det er likevel mer plausibelt å hevde at andre føler smerte enn å hevde alternativet: At andre – trass i genetiske, anatomiske og atferdsmessige likheter – er fundamentalt ulike oss selv.

På grunn av de mange slående likhetene mellom oss og andre pattedyr, er det vanskelig å komme unna at pelsdyrene i norske farmer opplever lidelse. Det er også vanskelig å argumentere for at deres lidelse er svakere enn vår egen. Det som skiller oss fra dyrene ser ut til å være våre resonneringsevner, men resonneringsevner ser ikke ut til å være avgjørende for evnen til å lide. Da jeg var fire–fem år hadde jeg dårligere resonneringsevner enn jeg har i dag. Det betyr ikke at jeg opplevde smerte som mindre vondt den gang. Snarere tvert imot. Når en mink har et åpent, verkende sår, har vi god grunn til å anta at dette såret gjør vondt – kanskje like vondt som om såret var vårt eget.

Dersom vi tar for gitt at dette riktig: Hvilke etiske forpliktelser har vi overfor dyr?

Forpliktelser overfor dyr

En naturlig tanke kan være at vi er forpliktet til ikke å påføre dyr lidelse – kanskje like forpliktet som vi er til ikke å påføre mennesker lidelse. Selv om vi mennesker ofte har vanskelig for å leve oss inn dyrs lidelse, synes det uklart hvorfor vår manglende evne til innlevelse skulle være etisk relevant. Skal ikke etikken heve oss over evolverte begrensninger? Tenk deg at det fantes et mer avansert vesen enn oss selv, i samme forstand som vi selv er mer avanserte enn dyr. Ville det være greit at dette vesenet påførte oss lidelse dersom det hadde begrenset evne til å føle med oss? Svaret synes å være nei.

//]]]]> //]]>

Dersom dyrs lidelse er like ille som menneskers lidelse, og vi har grunn til å avstå fra å påføre andre lidelse, ser det ut til at pelsdyrfarmene bør stenges – og at samfunnet har båret galt av sted. Vi må innrømme at dette er en reell mulighet, for samfunnet har båret galt av sted før.

Slaveri og kvinneundertrykkelse var radikale feilskjær. Derfor kan vi ikke *apriori* utelukke at vi begår et like radikalt feilskjær i dag. Kanskje har Peter Singer rett i at å gi dyr moralsk status er det neste naturlige skrittet i utviklingen av en «ekspanderende sirkel» der stadig flere får slippe inn i varmen blant vesener som vi tar moralsk hensyn til.

En brutal natur

Dette er derimot ikke det eneste etiske standpunktet som kan følge fra at dyr føler smerte slik som oss. Det er mulig å være deskriptivt enig i at dyr lider, men likevel innta motsatt normativt standpunkt.

Kanskje bør vi, snarere enn å kjempe for å redusere dyrs smerte, gå med på at naturen er brutal – og stille oss uforstående til en påstand om at vi har et ansvar for å gjøre den til noe annet.

Dersom vi godtar en gjennomgående naturalisme, og derfor forkaster teorien om at vi selv har en opphøyet rolle i naturen, er det ikke åpenbart at vi er forpliktet til å unnlate å påføre dyr lidelse. En slik forpliktelse ville i så fall være en underlig forpliktelse som bare gjelder én vei. Dersom du hadde krympet og blitt 10 centimeter høy, hadde verken mink eller rev hatt skrupler for å spise deg – eller for bite av deg et ben og la deg lide. Dersom vi godtar at alle stiller likt, kan vi spørre oss hvorfor vi da skal ha moralske forpliktelser overfor mink og rev. Dersom et slikt resonnement er riktig, ser det ut til at pelsdyrfarmene kan fortsette. En minks lidelse – uansett hvor uutholdelig den måtte være for minken – angår ikke oss.

Dette er lyder brutalt. Men vi bør være åpne for at sannheten kan være brutal. Og trenger egentlig en tilnærming til dyreetikk basert på egeninteresse å være så brutal som den synes ved første øyekast? Som reaksjonene den siste uken har vist, har vi en evne til å sympatisere med dyr. Når dyr lider, lider vi. Dette kan gi oss en egoistisk grunn til å behandle dyr bedre enn vi behandler dem i dag, for god behandling av dyr kan være et middel for å unngå at vi selv lider. Haken ved argumentet er selvsagt at vi like gjerne som å behandle dyr bedre, kan la være å avdekke deres lidelse, slik at vi ikke selv blir berørt.

Hvor tungt veier et dyrs lidelse?

Den mest utbredte oppfatningen er at løsningen ligger et sted midt mellom disse to teoriene: At dyrs lidelse ikke veier like tungt som menneskers lidelse, men at den likevel har en vekt. Dette synes intuitivt riktig, men en mellomposisjon støter også på problemer. For hvor tungt veier i så fall dyrs lidelse? Er et menneskes lidelse 10 ganger så viktig som en minks? 100 ganger? 1000 ganger? En mellomposisjon skylder oss et svar på dette, og svaret må begrunnes. Det er derimot uklart om en slik begrunnelse kan gis, for hvordan begrunner man at menneskelig lidelse er 10, 100 eller 1000 ganger så viktig som minks? Ethvert mulig svar synes håpløst vilkårlig.

Dette gir oss et etisk problem: Det er uklart hvordan vi bør prioritere dyrs lidelse i forhold til vår egen. Dessverre er dette også et *påtrengende* etisk problem. Problemet er påtrengende fordi vi ikke kan trekke oss ut av verden og la være å interagere med dyr i tiden frem til vi har funnet en løsning. Vi må handle, og vi må gjøre det på usikre premisser. Følgelig er sannsynligheten stor for å trå feil. Jeg er likevel overbevist om at sannsynligheten for å trå feil er aller størst dersom vi skyver spørsmålet unna, og unnlater å strebe etter å forstå hvordan vi bør forholde oss til det faktum at vi deler planet med andre vesener som kan lide.